
A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XLVIII

SECTIO G

2001

Zakład Teorii Organizacji i Kierownictwa

MARCIN ROGOWSKI

Zarys biografii naukowej Kazimierza Opalka

An outline of scientific biography of Kazimierz Opalek

Kazimierz Opalek urodził się 13 lipca 1918 r. w Krakowie w rodzinie urzędniczej. Był jedynym dzieckiem Tadeusza i Eugenii Opalków.

W latach 1928–1936 uczęszczał do szkoły średniej – 8-klasowego gimnazjum typu klasycznego im. B. Nowodworskiego. W 1936 r. po zdaniu matury rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1936–1939 zaliczył trzy lata studiów na Wydziale Prawa UJ. Będąc studentem, w 1938 r. zostaje zastępcą asystenta i bibliotekarzem w Seminarium Historyczno-Prawnym UJ, kierowanym wówczas przez profesora Rafała Taubenschlaga. Od 1940 r. – podczas okupacji – pracował jako magazynier w polskim prywatnym przedsiębiorstwie budowlanym. W ramach tajnego nauczania w 1944 r. ukończył studia¹.

Już jako student Kazimierz Opalek należał do najbardziej czynnych uczestników seminarium historyczno-prawnego, a następnie seminarium teorii i filozofii prawa. Szczególną uwagę na wyjątkowe uzdolnienia Kazimierza Opalka do pracy naukowej, na jego niezwykłą rzetelność w tej pracy zwrócił profesor Jerzy Lande. 15 lutego 1945 r. został asystentem–wolontariuszem na UJ, najpierw – ze względu na sytuację etatową – w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa, a następnie od jesieni 1945 r. w Katedrze Teorii Państwa i Prawa, prowadząc kolejno ćwiczenia z obu tych przedmiotów². Katedrą Teorii Państwa i Prawa kierował wówczas profesor Jerzy Lande, w tym miejscu wypada

¹ J. Stelmach: *Sylwetka naukowa Jubilata. Nota biograficzna*, [w:] *Księga pamiątkowa prof. dr. hab. Kazimierza Opalka*, Warszawa 1997, s. 7.

² *Ibidem*, s. 8.

zauważyć, że Lande należał do zwolenników i kontynuatorów psychologicznej teorii prawa Leona Petrażyckiego, co niewątpliwie miało wpływ (przynajmniej pośredni) na naukowe zainteresowania K. Opalka.

Kazimierz Opalek interesował się różnymi dziedzinami nauki, były to trzy wielkie obszary badawcze:

- historia doktryn polityczno-prawnych i historia nauki,
- teoria prawa,
- nauka o polityce.

Pierwszą jego pasją była historia europejskiej myśli społeczno-politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem historii doktryn polityczno-prawnych. Opalek zawsze miał bardzo silne związki z historią i historykami, a problematyka historyczna dominowała w pierwszym okresie jego twórczości.

W lipcu 1946 r. doktoryzował się na podstawie rozprawy *Hieronim Stroynowski jako filozof prawa*, a 1 października 1946 r. został adiunktem. W latach powojennych – od początku lat pięćdziesiątych – współpracował z Konserwatorium Naukoznawczym i wydawanym przez nie czasopismem „Życie Nauki”, w którym był sekretarzem redakcji. Będąc pracownikiem naukowym UJ, 1 października 1945 r. podjął pracę dodatkową jako aplikant w Oddziale Krakowskim Prokuratury Generalnej RP.

W 1947 r. zdał tam egzamin referendarski i był referendarzem do jesieni 1949 r., kiedy prace w tej instytucji zakończył.

Po uzyskaniu doktoratu od razu przystąpił do przygotowywania pracy habilitacyjnej na temat pojęcia prawa podmiotowego. Obszerna monografia na ten temat została ukończona w 1949 r. Praca ta nie mogła być jednakże wówczas opublikowana, toteż nie mogła się stać podstawą w przewodzie habilitacyjnym. Względy polityczne spowodowały, że Kazimierz Opalek wrócił do problematyki historii doktryn politycznych polskiego Oświecenia i habilitował się w 1953 r. na podstawie książki o prawie natury u polskich fizjokratów³. W 1954 r. zostaje profesorem nadzwyczajnym i w tym samym roku następcą J. Landego w Katedrze Teorii Państwa i Prawa UJ, którą kierował do przejścia na emeryturę, tj. do 1988 roku.

Do połowy lat pięćdziesiątych Opalek publikował prace w zasadzie wyłącznie z zakresu historii filozofii prawa i doktryn polityczno-prawnych. Związki Kazimierza Opalka z historią są dokumentowane nie tylko treścią rozprawy doktorskiej, a potem habilitacyjnej, ale także spisem publikacji i działalnością organizacyjną. Do 1955 r. opublikował 6 monografii, kilkanaście artykułów i 2 książki przez siebie zredagowane. W większości były to prace poświęcone myśli Oświecenia w Polsce, nie tylko polityczno-prawnej, ale i naukowej. Na specjalną uwagę zasługują publikacje: *Hugona Kollåtaja poglądy na państwo*

³ K. Opalek: *Prawo natury polskich fizjokratów*, Warszawa 1953.

i prawo⁴, *Prawo natury u polskich fizjokratów*⁵, *Myśl Oświecenia w Krakowie*⁶, a także wydane przez Opałka jako redaktora: Kołłątaja, *Wybór pism naukowych* i *Porządek fizyczno-moralny*⁷ oraz Wybickiego, *Listy patriotyczne*⁸. Ogłosił też artykuły poświęcone metodologii historii nauki.

Mimo zmiany zainteresowań pod koniec lat pięćdziesiątych w kierunku teorii prawa, Opałek nie zaniechał historii i pozostał jej wierny do końca swego życia, a oddzielenie historii od innych, prowadzonych przez Opałka badań nie jest możliwe.

Kolejne monografie i artykuły potwierdzają ten stan rzeczy. W 1959 r. redaguje on studia z teorii i filozofii prawa J. Landego⁹, wraz z J. Wróblewskim publikuje *Współczesną teorię i socjologię prawa w USA*¹⁰ oraz artykuły o szkole skandynawskiej w teorii prawa oraz o teoretyczno-prawnych poglądach Leona Petrażyckiego¹¹. Zajmuje się niemiecką szkołą historyczną, tłumacząc i redagując prace F. K. von Savigny'ego, *O powołaniu naszych czasów do ustawodawstwa i nauki prawa*¹², tłumaczył fragmenty znanej książki J. Bernala – *Nauka w dziejach*. W tym miejscu trzeba wspomnieć o opracowaniu *Oświecenie* w monumentalnej *Historii nauki polskiej* (t. 2, cz. I)¹³.

Z czasem Opałek stał się jednym z najwybitniejszych znawców niemieckiej teorii i filozofii prawa, był członkiem Instytutu Hansa Kelsena w Wiedniu, a także Bawarskiej Akademii Nauk, był zapraszany jako „Gastprofessor” przez uniwersytety w Monachium i Wiedniu. Poza licznymi artykułami i referatami, publikuje również w języku niemieckim obszerniejsze studium *Überlegungen zu Hans Kelsen. „Allgemeine Theorie der Normen”*¹⁴, a w ostatnich latach swojego życia rozpoczyna pracę nad monografią poświęconą niemieckiej filozofii prawa, której fragment został pośmiertnie wydany w zbiorze *Studia z teorii i filozofii prawa*¹⁵.

⁴ K. Opałek: *Hugona Kołłątaja poglądy na państwo i prawo*, Warszawa 1952.

⁵ K. Opałek: *Prawo natury u polskich fizjokratów*, Warszawa 1953.

⁶ K. Opałek: *Myśl Oświecenia w Krakowie*, Kraków 1955.

⁷ H. Kołłątaj: *Wybór pism naukowych*, Warszawa 1953; idem: *Porządek fizyczno-moralny*, Warszawa 1955.

⁸ J. Wybicki: *Listy patriotyczne*, Wrocław 1955.

⁹ J. Lande: *Studia z filozofii prawa*, Warszawa 1959.

¹⁰ K. Opałek, J. Wróblewski: *Współczesna teoria i socjologia prawa w USA*, Warszawa 1963.

¹¹ Należy odnotować opracowanie sporządzone przez K. Opałka wraz z J. Wróblewskim: *Współczesna burżuazyjna teoria prawa w Skandynawii*, Warszawa 1951., oraz opracowania: K. Opałek: *Z zagadnień teorii nauki i teorii prawa Leona Petrażyckiego*, Warszawa 1969; idem: *Teoria Petrażyckiego jako program integracji prawoznawstwa i nauk społecznych*, [w:] *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów*, Warszawa 1963.

¹² F. K. von Savigny: *O powołaniu naszych czasów do ustawodawstwa i nauki prawa*, Warszawa 1964.

¹³ K. Opałek: *Oświecenie*, [w:] *Historia nauki polskiej*, Wrocław 1970.

¹⁴ K. Opałek: *Überlegungen zu Hans Kelsen „Allgemeine Theorie der Normen”*, Wiedeń 1980.

¹⁵ K. Opałek: *Studia z teorii i filozofii prawa*, Kraków 1997.

K. Opalek był też kierownikiem Ośrodka Krakowskiego Zakładu Nauki i Techniki PAN (1963–1970), redaktorem naczelnym „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (1968–1973), członkiem komitetu redakcyjnego „Historyki” oraz członkiem Akademii Internationale d’Histoire des Sciences (od 1971).

Kazimierz Opalek rozumiał i szanował historię, wpłynęła ona na Jego podejście do teorii prawa i do nauk politycznych, którymi zajął się w późniejszym okresie swego życia. Dziedziny te były osadzone przez Opalka w historii wszechstronnie i głęboko.

Efektom okresu zainteresowań Opalka historią, wówczas jeszcze młodego uczonego, było wiele interesujących prac odkrywających niezbyt dotąd znane obszary europejskiej i polskiej historii. Nie były to ogólne opracowania prezentujące jedynie najważniejsze koncepcje, doktryny i nurty pojawiające się w europejskiej filozofii społecznej. Prace K. Opalka w większości koncentrowały się na dogłębnej prezentacji polskiej myśli społecznej na tle nauki europejskiej. Kazimierz Opalek, szczególnie interesując się polskim Oświeceniem, ukazał, jak ściśle polska myśl polityczna i społeczna związana była z myślą francuską, niemiecką czy angielską. Wyprzedził w tym wielu współczesnych uczonych, którzy nierzadko dopiero na fali bieżących wydarzeń politycznych, a zwłaszcza aspiracji Polski do grona państw Wspólnoty Europejskiej, skupili swe zainteresowania na kontaktach, jakie od zarania łączyły Polskę z kulturą polityczno-prawną państw zachodnioeuropejskich¹⁶.

Sam Kazimierz Opalek po latach wspominał, że o mało co, a zostałby historykiem. Nie żałował tego, że ostatecznie stał się teoretykiem prawa, gdyż teoria prawa była mu najbliższa. Ogromny dorobek w dziedzinie historii doktryn politycznych i filozoficznych, a później nauk politycznych, nie przesłania faktu, że Opalek był przede wszystkim wybitnym – światowej klasy – teoretykiem prawa. Sam wielokrotnie podkreślał, że to właśnie analityczne studia nad teorią dyrektyw i norm, logiką normatywną i metodologią prawoznawstwa, są najważniejszą częścią jego dorobku naukowego. Uczył się – o czym była już mowa – u Landego, a przez niego u Petrażyckiego. W tym zakresie współpracował w szczególności z dwoma uczonymi – Jerzym Wróblewskim i Janem Woleńskim, co znalazło potwierdzenie w publikowanych wspólnie z nimi rozprawach.

K. Opalek zajmował się teorią prawa w sposób wielostronny, można śledzić jego badania historyczne, opisywać i analizować ich rezultaty lub też opisywać kierunki działania. Przez obszar teorii prawa Opalek „szedł” czterema drogami:

Po pierwsze, analizował krytycznie współczesne koncepcje teoretyczno-prawne, wypracowując w trakcie krytyki swe własne poglądy.

Po drugie, analizował zagadnienia filozoficzno-metodologiczne prawoznawstwa, które stanowią bardzo istotny temat prac teoretyka prawa w okresie zerwania z tradycjami metody formalno-dogmatycznej.

¹⁶ R. Sarkowicz, J. Stelmach: *Wstęp*, [w:] K. Opalek: *Studia...*, s. 7.

Po trzecie, prowadził badania teoretycznoprawne związane z szeregiem zagadnień właściwych wielopłaszczyznowemu podejściu do prawa.

Po czwarte, specjalizował się w teorii dyrektyw i norm, która stanowi szczególnie przedmiot zainteresowań analitycznego podejścia do teorii prawa¹⁷.

Zwrot w stronę teorii prawa następuje w późnych latach pięćdziesiątych. W 1957 r. została wydana przygotowana wcześniej monografia o prawie podmiotowym, a K. Opalek na jej podstawie uzyskał doktorat nauk (najwyższy stopień naukowy, który potem został zniesiony). Kontynuował tradycję teoretycznoprawną, domagając się wszechstronnego rozpatrywania prawa z wielu punktów widzenia, także filozoficznego. Ten sposób widzenia prawa ujawnił się przede wszystkim w książce *Problemy metodologiczne nauki prawa* (1962), która stała się prawdziwą rewelacją w polskiej literaturze naukowej. Nakreślony tam został nie tylko program badawczy teorii prawa, ale i krytyczna analiza teorii złożoności prawa i wielopłaszczyznowości prawoznawstwa, głównie na kanwie rozważań filozoficzno-metodologicznych, wraz z krytyką koncepcji prawnonaturalnych, pozytywistycznych i realistycznych, co dało mu podstawy do krytycznego ustosunkowania się do jednostronności tych ujęć.

W 1969 r. wspólnie z J. Wróblewskim publikuje *Zagadnienia teorii prawa*, książkę – która przynajmniej do końca lat siedemdziesiątych – jest powszechnie stosowanym podręcznikiem akademickim.

Od lat siedemdziesiątych K. Opalek wnikliwie zajmuje się teorią dyrektyw i norm. Wyniki badań ujmuje w monografii – jednej z najważniejszych swoich prac – *Z teorii dyrektyw i norm* (1974)¹⁸, natomiast jej rozszerzoną wersję niemiecką *Theorie der Direktiven und der Normen* ogłasza w 1986 r.¹⁹

W okresie intensywnych prac nad „teorią dyrektyw i norm” zwraca się w stronę filozofii analitycznej. Nie opowiada się jednak za żadną orientacją, będąc zwolennikiem umiarkowanej (miękkiej) wersji analityki²⁰. K. Opalek zajął się wszechstronnie wszystkimi zagadnieniami teorii dyrektyw i norm, wykraczając tym samym poza zakres dyskursu prawniczego. Analizuje różne struktury wypowiedzi występujących w dyskursie dyrektywnym oraz formułuje ich rozwiniętą typologię. Szczególny nacisk, w związku z koncepcjami J. L. Austina, kładzie na analizę performatywów. W swym dziele porusza niezwykle sporne zagadnienia znaczenia wypowiedzi normatywnych.

K. Opalek podejmował zaawansowane próby budowy systemów logik, które miały być wykorzystywane w dziedzinie interpretacji prawniczej (rozumowań

¹⁷ J. Wróblewski: *Kazimierz Opalek – drogi teoretyka prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa prof. dr. hab. Kazimierza Opalka*, Warszawa 1997, s. 11.

¹⁸ R. Sarkowicz, J. Stelmach: *Filozofia prawa XIX i XX wieku*, Kraków 1998, s. 139 i n.

¹⁹ *Ibidem*, s. 142; zob. też: J. Stelmach: *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1999, s. 107.

²⁰ R. Sarkowicz, J. Stelmach: *Filozofia prawa XIX i XX wieku*, Kraków 1998, s. 139 i n.

normatywnych)²¹, w szczególności problem statusu semantyczno-logicznego dyrektyw i norm. Problem ten stał się ponadto przedmiotem wielu szczegółowych studiów i rozpraw napisanych wraz z J. Woleńskim, m.in. *Problemy aksjomatyzacji prawa*²², *Normative systems, permission and deontic logic*²³.

Jako teoretyk prawa Opałek przez długie lata przyjaźnie i owocnie współpracował z członkiem Wydziału PAN, zmarłym w 1990 r. profesorem Jerzym Wróblewskim. Rezultatem owej współpracy było wiele wspólnych publikacji Opałka i Wróblewskiego, w tym kilka ważnych książek. Jako ostatnie wspólne dzieło ukazała się w 1991 r. książka pt. *Prawo. Metodologia, filozofia, teoria prawa*²⁴. Po śmierci Jerzego Wróblewskiego Opałek opublikował kilka artykułów w zagranicznej prasie naukowej, sumujących teoretyczny dorobek zmarłego przyjaciela.

Studia z zakresu metodologii nauk prawnych i semiotyki języka prawnego oparte są na gruntownej znajomości Opałka zarówno filozofii, jak i lingwistyki. Praca naukowa K. Opałka jako teoretyka prawa dotyczyła zagadnień kluczowych i doniosłych. Poruszał on problemy trudne i wysoce dyskusyjne, rozwijał swe koncepcje nie tylko na gruncie polskiego prawoznawstwa, ale również w skali międzynarodowej przez publikacje obcojęzyczne, wykłady i odczyty oraz działalność organizacyjną. Za granicą Opałek był uważany za czołowego przedstawiciela szkoły analitycznej w polskiej teorii prawa. Wprawdzie akceptował wiele założeń charakterystycznych dla podejścia analitycznego, to równocześnie zdawał sobie sprawę z ograniczeń, na jakie napotyka metoda analityczna – zwłaszcza w wersji mocniejszej (*horse-shoe analysis*) – w zastosowaniu do badania języka prawnego. W rezultacie do najważniejszych rozstrzygnięć naukowych dochodził na drodze zarówno rzetelnej naukowej analizy, jak i po prostu zdrowego rozsądku. K. Opałek stworzył polską teorię prawa na Europie Zachodnią i Stany Zjednoczone. Utrzymywał kontakty z najwybitniejszymi teoretykami i filozofami prawa na świecie, czego doskonałym potwierdzeniem jest księga pamiątkowa wydana w Niemczech z okazji jego siedemdziesiątych urodzin.

W początku lat siedemdziesiątych, gdy wydawało się, że nastąpi dalsze ograniczenie doktrynerskiego dogmatyzmu i ideologicznego gorsetu, stworzył się kolejny rozdział zainteresowań badawczych Kazimierza Opałka: zajął się on wówczas problematyką nauki o polityce. Sądził, że można i należy przełamać rozpowszechnione ułomności polskich badań politologicznych: deskryptyw-

²¹ *Ibidem*, s. 142; zob. też: J. Stelmach: *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1999, s. 107.

²² K. Opałek, J. Woleński: *Problem aksjomatyzacji prawa*, „Państwo i Prawo” 1973.

²³ K. Opałek, J. Woleński: *Normative systems, permissions and deontic logic*, „Ratio Juris” 1991, nr 3.

²⁴ K. Opałek, J. Wróblewski: *Prawo. Metodologia, filozofia, teoria prawa*, Warszawa 1991.

ność, brak teoretycznego oddechu, apologetyczny stosunek do istniejących instytucji politycznych. Bronił poglądu, że nauki o polityce powinny być rozwijane w bardzo ścisłym związku z innymi naukami społecznymi, w szczególności zaś z tymi dziedzinami, które sam Opalek z powodzeniem uprawiał: z filozofią prawa, etyką analityczną, ogólną teorią norm i wartości²⁵.

Pierwsze kontakty Opalka z nauką o polityce możemy dostrzec już wcześniej, trzeba w tym miejscu przypomnieć książkę *Z zagadnień praworządności socjalistycznej*²⁶ (napisaną razem z W. Zakrzewskim), która odegrała ważną rolę nie tylko teoretyczną, ale i polityczną, otwierając w Polsce poważną dyskusję na tytułowy temat.

Kazimierz Opalek był jednym z współtwórców polskiej nauki o polityce. Temu zadaniu poświęcił całą dekadę lat siedemdziesiątych. W uznaniu swych zasług na tym polu, w końcu lat osiemdziesiątych został wybrany na członka korespondenta PAN, jako pierwszy wybitny przedstawiciel środowiska politologicznego, a w 1986 r. na członka rzeczywistego PAN.

Z końcem lat sześćdziesiątych, decyzją władz politycznych kraju, powołano początkowo w Warszawie i w Krakowie uniwersyteckie instytuty nauk politycznych. Jednocześnie, choć nie we wszystkich uczelniach państwowych, poczęto wprowadzać przedmiot „podstawy nauk politycznych”. Kazimierz Opalek objął kierownictwo Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, skupiając w nim wielu wybitnych uczonych, zwłaszcza z dziedziny teorii państwa i prawa, historii doktryn politycznych i prawnych, socjologii prawa, systemów politycznych itp.

Rozległe zainteresowania badawcze Profesora Opalka oraz Jego autorytet naukowy znalazły uznanie w postaci powierzenia mu obowiązku zorganizowania Komitetu Nauk Politycznych PAN i przewodnictwa temu Komitetowi w latach 1972–1982, od 1985 r. został przewodniczącym nowo powstałej Komisji Nauk Politycznych Oddziału PAN w Krakowie.

Zwieńczeniem działalności organizacyjnej i programowej Kazimierza Opalka oraz dowodem uznania Jego prestiżu naukowego na arenie międzynarodowej, kształtowanego przede wszystkim na podstawie dorobku naukowego w dziedzinie szeroko rozumianej teorii prawa, było wybranie Go w skład Komitetu Wykonawczego Światowej Organizacji Politologów (IPSA), którego był członkiem w latach 1979–1982.

Zastąpił wówczas w tym Komitecie prof. Jerzego J. Wiatra. Od 1973 r. Kazimierz Opalek aktywnie uczestniczył w pracy jednego ze stałych organów IPSA, a mianowicie Research Committee on Conceptual and Terminological Analysis (COCTA)²⁷.

²⁵ J. Baszkiewicz: *Kazimierz Opalek 1918–1995*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 2, s. 250–252.

²⁶ K. Opalek, W. Zakrzewski: *Z zagadnień praworządności socjalistycznej*, Warszawa 1958.

²⁷ A. Bodnar: *Kazimierz Opalek – współtwórca polskiej nauki o polityce*, [w:] *Księga pamiątkowa prof. dr. hab. Kazimierza Opalka*, Warszawa 1997, s. 1–8.

Podstawową zasługą Kazimierza Opalka dla polskiej nauki o polityce była jego działalność badawcza, publicystyczna i organizatorska na rzecz przekształcenia uprawianych w Polsce nauk o polityce w samodzielną dyscyplinę akademicką. Opalek zdawał sobie sprawę ze znaczenia masowej dydaktyki „podstaw nauk politycznych” i dlatego poświęcił sporo czasu i wysiłku, uczestnicząc w przygotowaniu w latach siedemdziesiątych trzech kolejnych wydań podręcznika akademickiego *Podstawy nauk politycznych*²⁸.

Za trwałą wkład Opalka do nauki o polityce należy uznać przede wszystkim wyróżnienie przez Niego polityki w szerszym i węższym znaczeniu oraz odróżnienie zjawisk politycznych od zjawisk doniosłych politycznie.

„Polityka w najogólniejszym sensie – pisał K. Opalek w 1977 r. w rozdziale wstępnym podręcznika *Podstawy nauk politycznych* – jest działalnością społeczną wytyczoną przez kierowniczy ośrodek (ośrodek decyzji) sformalizowanej grupy, czyli organizacji społecznej. Działalność ta zmierza do realizacji celów, których wybór jest podyktowany oceną ich doniosłości dla jakiejś jednej czy wielu dziedzin życia społecznego”. Takie rozumienie polityki inspirowało Opalka do rozwijania nauki o polityce jako nauki o działaniach politycznych, której częścią jest problematyka decyzji politycznych.

Spośród wielu publikacji poświęconych politologii szczególne znaczenie ma obszerna monografia Opalka pt. *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*²⁹; teoretyczna i metodologiczna zawartość tej książki wywarła znaczny wpływ na polskie badania politologiczne. Sam Opalek przywiązywał sporą wagę do swych prac z tej właśnie dziedziny.

Kazimierz Opalek w swych publikacjach, w dyskusjach teoretycznych nieustannie nawiązuje do aksjologicznych aspektów polityki. Budując model racjonalnej decyzji politycznej, wyróżnił oceny i normy etyczne oraz oceny i normy ideologiczne. Swe rozważania nad dziedziną nauki o polityce podsumował wyznaczeniem granic świata polityki, który tworzą: organizacje polityczne, decyzje polityczne, oddziaływania polityczne, ideologie i ruchy polityczne, postawy, przekonania i uczestnictwo polityczne. Według Opalka, w procesie integracji wiedzy politologicznej „nauką wiodącą” jest teoria materializmu historycznego, z której wypływają ogólne dyrektywy metodologiczne, konkretyzowane na potrzeby wyjaśniania działań i procesów politycznych. Zdaniem Kazimierza Opalka, miejscem prawniczej teorii państwa jest także nauka o polityce, która jest w nauce o polityce częścią składową rozważań o systemie politycznym³⁰.

²⁸ A. Bodnar: *Kazimierz Opalek – współtwórca polskiej nauki o polityce*, [w:] *Księga pamiątkowa prof. dr. hab. Kazimierza Opalka*, Warszawa 1997, s. 1–8.

²⁹ K. Opalek: *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*, Warszawa 1983.

³⁰ A. Bodnar: *op. cit.*, s. 20 i n.; zob. też H. Rot: *Wstęp do nauk prawnych*, Wrocław 1982, s. 186.

W ramach nauki o prawie na warsztacie badawczym Opałka znalazły się pojęcia: kultury politycznej i stylu, wartości i norm politycznych oraz uczestnictwa politycznego.

Swą wizję nauki o polityce mógł utrwalać Profesor Opalek nie tylko we własnym pisarstwie naukowym, lecz także jako wydawca prac zbiorowych – poczynawszy od pierwszego dojrzałego podręcznika akademickiego, a skończywszy na patronowaniu *Elementom teorii polityki*, które ukazują teorię polityki jako kompleks twierdzeń wyjaśniających działania polityczne oraz globalne rezultaty tych działań (procesy polityczne). Kontynuacją edytorskiej pracy Opałka jako teoretyka prawa i nauki o polityce w jednej osobie było też konsultowanie i opiniowanie programów badawczych całego środowiska oraz działalność recenzencka. I w tej dziedzinie przejawiają się również Jego tendencje podstawy badawczej: programowanie badań empirycznych, ugruntowanych w teorii, unikanie nowych zwrotów terminologicznych i pojęciowych, troska o empiryczną wrażliwość języka nauki o polityce, dążenia do ujęć integrujących rozproszoną problematykę politologiczną.

W ostatnich latach swego życia z zainteresowaniem, ale i krytycznie, obserwował procesy przemian w polskiej nauce o polityce. Cenił odzyskaną swobodę badań w tej niewralgicznej dziedzinie, tak ważnej w okresie ustrojowej transformacji; sceptycznie oceniał inwazję ujęć publicystycznych czy wręcz dyletanckich.

Kazimierz Opalek był uczonym, który potrafił zmieniać swe poglądy, krytycznie do nich podchodząc i poddając je gruntownej analizie. Przykładowo – zmienił swoje stanowisko w stosunku do filozofii prawa, które było jednoznacznie negatywne i wyraził pogląd, iż sensowne jest uprawianie filozofii prawa, ale pod warunkiem, że będzie ona miała charakter filozofii społecznej. Uznał też w połowie lat osiemdziesiątych, że granice filozofii prawa uległy w dużej mierze zatarciu. W myśl poglądów Opałka używanie tych odmiennych nazw bywa wyrazem przypadku, że teorię państwa i prawa uprawia się w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, jurysprudence w krajach anglosaskich, zaś filozofię prawa w krajach romańskich i germańskich³¹.

Kazimierz Opalek był postacią dobrze znaną w świecie. Zapraszany przez wiele dziesięcioleci na kongresy, kolokwia, wykłady – prezentował swój dorobek naukowy praktycznie w całej Europie i w obu Amerykach, anglosaskiej i łacińskiej. Swoje bardzo liczne międzynarodowe kontakty naukowe rozpoczął w końcu lat pięćdziesiątych jako stypendysta w Danii (u Alfa Rossa). W latach 1960–1961 przebywał w USA na stypendium Fundacji Forda. W 1967 r. otrzymał doktorat h.c. Uniwersytetu w Pécs.

Szczególnie bliskie kontakty łączyły go z dwoma obszarami. W krajach skandynawskich rozwinęły się po wojnie oryginalne i twórcze nurty filozofii

³¹ M. Szyszkowska: *Europejska filozofia prawa*, Warszawa 1993, s. 5.

prawa, a Opalek przez wiele lat bywał tam częstym gościem. Był bardzo zadomowiony w Austrii – a przede wszystkim w Wiedniu, gdzie stał się członkiem i jednym z filarów Instytutu Hansa Kelsena.

W późniejszych latach rozszerzył zagraniczne kontakty naukowe na RPA i Szwajcarię. Był profesorem wizytującym we Frankfurcie n.M. (1977), w Wiedniu (1984) i Monachium (1985). Ściśle współpracował z uniwersytetami we Fryburgu Badeńskim, Getyndze (dłuższe pobyty 1980, 1981, 1983), Hanowerze (1978). Brał też udział w licznych kongresach i konferencjach naukowych oraz wygłosił odczyty w przeszło 50 ośrodkach (Belgia – Bruksela, Liège, Gandawa; Francja – Nancy 1959, Paryż 1968; NRD – Berlin, Jena, Lipsk; USA – Saint Louis; Węgry – Pécs, Budapeszt, Eger; Czechosłowacja – Špindlerowy Mln., Praga; Jugosławia – Belgrad, Dubrownik; Austria – Wiedeń, Graz, Retzhof; Kanada – Montreal; Hiszpania – Madryt; Wielka Brytania – Edynburg; Szwajcaria – Genewa, Bazylea, Zurych; Brazylia – Rio de Janeiro; ZSRR – Moskwa, Lwów, Kijów; Włochy – Rzym, Padwa, Trento; Dania – Kopenhaga, Aarhus; Szwecja – Lund, Sztokholm, Uppsala; Finlandia – Helsinki, Turku; RFN – Mainz, Münster, Saarbrücken, Düsseldorf, Bielefeld, Frankfurt n.M., Monachium, Hanower, Getynga, Fryburg i in.)³².

Dorobek naukowy, który pozostawił po sobie Profesor Kazimierz Opalek, jest olbrzymi – ponad 300 publikacji naukowych – i to nie tylko w sensie ilościowym. Liczba publikacji, w tym: 20 książek (dwie w języku niemieckim), prawie dwieście artykułów i kilkadziesiąt innych pozycji (recenzji, haseł encyklopedycznych i książek pod redakcją), budzi podziw i respekt. Jednakże nie liczba, a naukowy poziom napisanych prac przesądza o europejskiej klasie Opalka.

Twórczość K. Opalka była wielowątkowa, poczynszy od historii i historii filozofii prawa, poprzez filozofię i metodologię ogólną, metodologię prawnoznawstwa, językoznawstwo, aż do teorii dogmatyki prawniczej, gdzie zwłaszcza dwa wątki: historyczny i metodologiczny posiadają szczególne znaczenie. Fenomen Opalka polegał między innymi na tym, że nie będąc w ścisłym tego słowa znaczeniu historykiem, stał się jednym z najwybitniejszych znawców polskiego Oświecenia, posiadając równocześnie głęboką wiedzę z zakresu metodologii nauk oraz logiki, mimo że nie był przecież również filozofem. W rezultacie zajmował się zarówno historią filozofii prawa, jak i metodologią prawnoznawstwa, zwłaszcza zaś problematyką związaną z szeroko rozumianą teorią dyrektyw i norm, omówioną już we wcześniejszej części.

Miał rzadko spotykany dar skupiania wokół siebie ludzi zdolnych, chętnych do pracy naukowej. Z wielkim oddaniem i wyrozumiałością służył im swoją wiedzą, wymieniał z nimi poglądy, spierał się, ale przede wszystkim z nimi współpracował.

³² J. Stelmach: *Sylwetka...*, s. 8–9.

Profesor Opałek inspirował, doradzał lub wręcz kierował badaniami prowadzonymi przez młodych kolegów zajmujących się pracą naukową, stopniowo tworząc własną szkołę. Przez cały okres istnienia „szkoły krakowskiej” był jej niekwestionowanym liderem. Trudno jest wymienić wszystkich uczniów Opałka, stąd lista nazwisk ograniczona jest do osób, które do dnia dzisiejszego zajmują się teorią lub filozofią prawa, a więc m.in. profesorowie: Andrzej Delorme, Tomasz Gizbert-Studnicki, Krzysztof Grzegorzczak, Jerzy Stelmach, Jan Woleński oraz doktorzy habilitowani: Krzysztof Pleszka, Ryszard Sarkowicz, Jerzy Śmiałowski.

Krytycyzm poznawczy właściwy Profesorowi Kazimierzowi Opałkowi ma tę właściwość, że zachęca do poszukiwania niestereotypowych sposobów postrzegania analizowanych kwestii. Otwarty stosunek Opałka do dorobku metodologicznego różnych dyscyplin nauk zachęcał zawsze Jego uczniów, współpracowników oraz osoby, które zetknęły się z jego pracą naukową, do rozumnego korzystania z Jego dorobku naukowego, budowania hipotez i twierdzeń poszerzających, a zarazem systematyzujących wiedzę o historii prawa i nauce o polityce.

Prof. dr hab. Kazimierz Opałek zmarł 11 listopada 1995 r. i spoczął na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

SUMMARY

Kazimierz Opałek was born on July 13th 1918 in Cracow. He started studying law at the Jagiellonian University in 1936 and graduated in 1944. He was a worker of the law faculty at the Jagiellonian University holding posts from an assistant to a full professor.

Opałek was interested in various fields of science.

Main fields of his interest were:

- theory of law
- science about politics
- history of politico-legal doctrine; history of science.

A scientific output of Kazimierz Opałek is very extensive – over 300 scientific publications. His first works concerned history of European political-social views, especially history of political-lawful doctrine. In 1946 he took a doctor's degree on the grounds of the dissertation “Hieronim Strojnowski jako filozof prawa” and six years later he qualified himself as an assistant professor basing himself on the treatise “Prawo natury u polskich filozofów”.

Opałek was mainly a distinguished theoretician of the law. In 1957 he published a monograph “Prawo podmiotowe” and in 1962 one of his most important work “Z teorii dyrektyw i norm” was introduced, and its developed German version “Theorie der Direktiven und Normen” appeared in 1986.

He was also thought to be a leading representative of the analytic school in Polish theory of the law. Opałek propagated Polish theory of the law in Western Europe and the United States of America. He got in touch with the most eminent theorists and philosophers of law in the world.

Opałek dedicated many publications to Hans Kelsen. He considered Kelsen to be the most remarkable theorists in the twentieth century. Opałek was a member and one of the pillars of the Institute of Hans Kelsen in Vienna.

In the middle of the 70s Kazimierz Opalek was involved in problems of science and politics. He thought science should be developed in a very strict and close connexion with other social sciences, especially with philosophy of law, analytic ethics, general theory of rules and values. Kazimierz Opalek was a well-known figure in the world. He took part in numerous lectures, colloquiums and congresses for many decades. He presented his scientific output in whole Europe and America. For the last twenty years of his life Opalek was said to be one of the most excellent theoreticians of the law and the best Polish scholar in the world. He died on November 11th, 1995 in Cracow.